

OCENE IN POROČILA

Gestrinov zbornik. (Ur. Darja Mihelič). Ljubljana : Založba ZRC SAZU, 1999. 597 strani.

Znanstveno raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti nadaljuje z izdajanjem zbornikov, ki so posvečeni življenjskim jubilejem najpomembnejših slovenskih zgodovinarjev. Zborniku, posvečenemu osemdeseti obletnici rojstva Boga Grafenauerja, sedaj sledi zbornik v čast enako visokega jubileja akademika in univerzitetnega profesorja Ferda Gestrina. Slavljeneč, ki je nekaj tednov po predstavitvi zbornika žal umrl, je zadnjih 50 let bistveno sooblikoval podobo slovenskega zgodovinopisja. Njegova priljubljenost se zrcali tudi v dejstvu, da je za zbornik prispevala svoje članke večina najpomembnejših slovenskih zgodovinarjev in precejšnje število tujih. Časovno segajo obravnavane teme od zgodnjega srednjega veka pa vse do problematike, ki je nastala zaradi razpada jugoslovanske federacije. Skupaj je objavljenih 49 prispevkov v petih jezikih. Večjezičnost daje zborniku še poseben čar. Kljub precejšnji vsebinski nehomogenosti prispevkov je urednici Darji Mihelič uspelo zbornik razdeliti v več smiselno zaokroženih vsebinskih sklopov.

Uvodni sklop je posvečen predstavitvi življenja in dela slavljenca. Dušan Kos je (v sicer deloma že prej v *Zgodovinskem časopisu* objavljenem) članku orisal najpomembnejše etape Gestrinovega znanstvenega dela. To podobo je dopolnil še slavljeneč sam. Urednica se je namreč posrečeno odločila za ponatis zelo osebnega pričevanja slavljenca o svoji nič kaj rožnati mladosti. Ferdo Gestrin je s tem člankom še enkrat pokazal svojo izjemno odprtost in odkritosrčnost, ki so jo cenili ne samo mnogi, ki so poslušali njegova predavanja, ampak tudi tisti mlajši zgodovinarji, ki so ga poznali samo po njegovem pisanju, veselem nasmehu in nekaj izmenjanih besedah. Sklop zaokrožuje pregled Gestrinove bibliografije, ki sta jo pripravili Olga Janša Zorn (do leta 1976) in pa Nataša Stergar (do leta 1996). Za preostali dve leti je podatke zbral Drago Samec in jih dopolnil še z zapiski, ki govorijo o Gestrinu samemu. Več kot 270 knjig, člankov in drugih objav (brez ocen knjig, uredništev in posameznih diskusij) priča o izredni plodovitosti in zagnanosti Ferda Gestrina.

Prvi sklop znanstvenih prispevkov je posvečen preteklosti in problematiki sredozemskega prostora. *Sergio Anselmi* je Ferdu Gestrinu posvetil svoje zadnje akademsko predavanje na Univerzi v Anconi. V svojem prispevku z naslovom »I mediterranei e il mediterraneo« (Sredozemci in Sredozemlje) je v šestih točkah vzel pod drobnogled vlogo Sredozemlja od poznoantičnega obdobja pa vse do sodobnosti. *Pier Fausto Palumbo* je v svojem prispevku o gregorijanski dediščini (L'eredità gregoriana) ovrednotil pomen Pavla iz Bernrieda. Ta nemški duhovnik in kronist, ki je živel v 12. stoletju, je leta 1122 obiskal Rim, da bi zbral gradivo za življenjepis papeža Gregorja VII. Avtor ugotavlja, da se moramo prav marljivemu zbiranju omenjenega kronista zahvaliti za mnoge podatke, ki osvetljujejo lik tega papeža in bi drugače ostali nepoznani. V članku »Prispevek k preučevanju dubrovniške komende« *Ignacij Voje* na kratko oriše razvoj komende v Dubrovniku in se dotakne vprašanja, ali je pogodbo o trgovinski družbi možno enačiti s kreditno pogodbo. Na osnovi dubrovniškega gradiva potrdi Gestrinovo ugotovitev, da sta zadolžnica in pogodba o komendi kljub nekaterim formalnim podobnostim pravno bistveno različni.

Rade Petrović se je posvetil problematiki narodnih manjšin, ki so nastale po razpadu Jugoslavije (Stare i nove manjine – jugoslovenski primjer). V svojem članku skuša prikazati številčno stanje manjšin v novonastalih državah, vendar pri tem ni vedno najnatančnejši. Njegova trditev, da o številčnosti slovenske manjšine v Avstriji in na Madžarskem nimamo podatkov, ne drži, saj poleg podatkov ljudskih štetij obstajajo tudi dokaj natančne ocene. Prav tako je oznaka izseljevanja ljudi neslovenske narodnosti po osamosvojitveni vojni leta 1991 kot neke vrste »etničnog čiščenja« v RS napačna. Leta 1991 je šlo za prostovoljno izseljevanje dela prebivalstva zaradi spremenjene politične situacije, etnično čiščenje pa je selitev prebivalstva druge narodnosti iz dotedanjega področja bivanja zaradi groženj z nasiljem ali zaradi samega nasilja. Upravičeno pa avtor opozarja, da so novonastale manjšine zlasti tam, kjer je njihov procentualni delež precejšen, povsem nov moment, ki bi v bodoče lahko pripeljal do novih delitev in konfliktov. V prispevku o usodah in življenju majhnih držav, ki ga

je podnaslovlil »Jugovzhodna Evropa in južnoslovanski narodi«, oriše *Vasko Simoniti* politični razvoj Balkana in nastanek nacionalnih držav na njem. Simoniti je mnenja, da bi se na primeru Jugoslavije mogla marsičesa naučiti tudi združena (oz. združevana) Evropa. Jugoslavija je namreč po njegovem mnenju želela prehiteti zgodovino in v zgoščenem času 20. stoletja skušala na osnovi političnega sistema ustvariti enotnost, pri tem pa zanemarila dejstvo, da je enotnost možna samo na temelju svobode v različnosti. Avtor opozori, da niti Nova Evropa niti nov koncept Srednje Evrope ne bosta uspešna, če z vključevanjem novonastalih malih nacionalnih držav v Evropsko skupnost ne bo jasno prepoznavna težnja po njihovi politični enakopravnosti.

Naslednji sklop je namenjen temam iz srednjeveške in novoveške zgodovine vzhodnoalpskega prostora. *Peter Štih* piše o vzhodni meji Italije in o razmerah ter razmerjih ob njej v zgodnjem srednjem veku. Ugotavlja, da meja med langobardsko državo in Avari ter Slovani, ni bila nikakršna »železna zavesa.« Čeprav sta si nasproti stala dva politično, kulturno, gospodarsko in religiozno različna svetova, je bil pretok ljudi, informacij in znanja stalen, odnosi med obema skupnostma pa tradicionalno dobri. Vpade Slovanov oz. Avarov v Furlanijo (ti so občasno kalili sožitje) avtor prepričljivo postavlja v širši kontekst notranjepolitičnih razmer v langobardski državi. *Jože Koropec* je obdelal šentpavelski Remšnik do konca 15. stoletja in podal kratek zgodovinski razvoj tega področja do konca srednjega veka. V prispevku je objavil tudi del urbarja benediktinskega samostana Št. Pavel na Koroškem iz let 1289/90 in 1371/72 (tičočega se Remšnika) in pa dva desetinska seznama za župniji Kapla in Remšnik. Objavljene vire je avtor tudi natančno analiziral. *Dušan Kos* v diplomatičnem diskurzu o vzponu žovneških gospodov relativizira trditve Roberta Schwanka o neizoblikovanosti pisarne grofov Celjskih pred letom 1341. Na podlagi natančne analize listin žovneških gospodov je v prispevku pokazal, da se je prelom s staro in neaktivno žovneško rodbinsko, gospodarsko in politično tradicijo zgodil že v času seniorata Friderika I. v 20. letih 14. stoletja. Čeprav pred sredino 14. stoletja ne moremo govoriti o pravi pisarni Celjanov, se je Friderik zavedal, kaj pomeni dobra uprava za politični in gospodarski uspeh in s tem dosegel, da so Žovneški »postali« Celjani že pred 1341.

Božo Otorpec objavlja celoten tekst zanimive pritožbe Novomeščanke Magdalene Wilpacher iz leta 1434 proti novomeškemu mestnemu sodniku Mihaelu Muleju, ki jo je naslovila na vojvodo Friderika Starejšega. Iz pritožbe se lepo zrcali duh časa, zlasti pravne in socialne razmere prve polovice 15. stoletja (pristranskost pri delitvi pravice glede na stanovsko pripadnost, strah pred Turki, sežiganje čarovnic). Tudi *Walter Brunner* objavlja celoten tekst pritožbe meščanov Kozjega proti pištajnskemu vikarju leta 1592. Iz pritožbe nad vikarjem Štefanom Cesarjem in njegovim pomočnikom Simonom Rabom avtor ugotavlja, da med župljani ni opaziti znamenj protestantske vere, najde pa jih pri grajski družini v Kozjem. Na osnovi gradiva iz Štajerskega deželnega arhiva je *Helfried Valentinič* obdelal slabo gospodarjenje in korupcije v rudniku živega srebra Idrija v času upravnika Kienbacha 1684–1696. V 12 letih je Kienbach na račun slabega tehnološkega postopka in raznih malverzacij povzročil rudniku za 100.000 goldinarjev škode. Reforme pri idrijskem rudniku leta 1747, ki so bile potrebne zaradi finančnega stanja v državi, pa je na osnovi gradiva iz Zgodovinskega arhiva v Ljubljani obdelal *Josip Žontar*. Na predlog Wilhelma Haugwitzsa so zmanjšali investicije in število zaposlenih in skušali racionalizirati proizvodni postopek. V upravnem smislu je s temi reformami Idrija izgubila svoj posebni upravni položaj in postala sestavni del Kranjske.

Marko Štuhec je v odličnem prispevku z naslovom »Ah, ljubi Bog, kako bi si bil mogel umišljati, da si mi jo bil namenil!« s podnaslovom »Ta veseli dan ali Raigersfeld se ženi« obnovil ravnanje Franca Henrika Raigersfelda ob snubljenju Marije Ane Erberg. Avtor se, kot pravi sam, noče zadovoljiti samo s tem, da bi vir govoril sam zase, ampak analizira značilnosti mikrosocialnega okolja sedmih srečanj bodočih zakoncev. Štuhec ugotavlja, da je razmerje med akterjema z izjemo ritualnosti predporočnega vedenja zelo netipično glede na makrosocialno okolje porok kranjskega plemstva v 18. stoletju. Verski sklad in problematiko okoli njega je obdelal *Vincenc Rajšp*. V članku je prikazal razvoj ideje o verskem skladu, tabelarično prikazal premoženje po posameznih avstrijskih deželah, posvetil pa se je tudi vprašanju lastništva verskega sklada in upravljanja z njim. Avtor ugotavlja, da sta si v Avstriji v času pred konkordatom lastili pravico razpolaganja s skladom tako Cerkev kot država, čeprav ga je upravljala država in škofje kot predstavniki Cerkve niso imeli večjega vpliva na njegovo delovanje. V pokonkordatskem obdobju pa se je uveljavilo naziranje, da s premoženjem verskega sklada upravlja država v cerkvene namene, premoženje pa ni niti v lasti

države niti v lasti celotne Cerkve ali njenih posameznih delov. V Kraljevini Jugoslaviji je konkordat, ki pa ni bil nikoli ratificiran, opredeljeval lastnino verskega sklada kot lastnino Katoliške cerkve, s katero naj bi upravljal dotični ordinarij in bi služila izključno potrebam Cerkve.

V tretji sklop so združene razprave s področja gospodarske zgodovine. *Othmar Pickl* je obdelal organizacijo trgovine po rekah Donava, Inn in Salzach ob koncu srednjega in v zgodnjem novem veku. S pomočjo mitninskih knjig je kvantificiral količino blaga, prevoženega po rekah in na osnovi tega ugotovil, da je bila v 15. in 16. stoletju plovba razvita že do te mere, da vse do 19. stoletja ni bilo potrebno vpeljevati bistvenih izboljšav. *Miha Kosi* obravnava problematiko mitnine v srednjem veku. Na podlagi pregledanega gradiva za slovenske in sosednje vzvodnoalpske dežele ugotavlja, da se v srednjem veku pod nazivi theloneum, muta, vectigal ter Zoll in Maut ne skrivajo različne vrste pristojbin, temveč zgolj mitnina. Ohranjene obračune dohodkov od mitnine in brodnine, ki jih je izvedel mitničar v Krškem Mojzes Herrenberger, je *Ena Umek* vzela za izhodišče pri obdelavi prometa po Savi pri Krškem med leti 1569 in 1574. S pomočjo vira je kvantificirala število splavov z lesom, število splavov s trgovskim blagom, vrste trgovskega blaga in pa dohodke od mitnine in brodnine v gospostvu Krško. Ista avtorica objavlja tudi besedilo, ki je bilo pripravljeno za tretjo knjigo *Gospodarske in družbene zgodovine Slovencev*, o prometu po Savi in Ljubljani. V prispevku je obdelala zlasti 18. stoletje, ko je promet po omenjenih rekah zaradi vojaških in gospodarskih razlogov doživel razcvet. Poskusno poglavje iz iste knjige objavlja tudi *Darja Mihelič*, ki je natančno predstavila zgodovino mesarske obrti na Slovenskem. Avtorica je najprej opredelila posamezne pojme, vire in vrste klavnih živali. Osrednji del je namenjen zgodovinskemu pregledu te obrti od najstarejše dobe do sodobnosti. V nadaljevanju so obdelani še načini konzerviranja mesa skozi zgodovino in pa trgovski vidik mesarstva.

Olga Janša Zorn je v prispevku »Gospodarska in socialna zgodovina v delih Petra Pavla Radiča – Prispevek k zgodovini zgodovinopisja« pripravila kratek oris Radičevih del s to tematiko. Po avtoričinem mnenju je bil Radičev prispevek k tej veji zgodovinopisja dokaj pomemben. Zlasti opozori na delo *Nationalismus und Fabrikwesen in Krain. Eine kulturgeschichtliche Studie*, ki se ne omenja v nobeni Radičevi biografiji in naj bi zato slovenskim zgodovinarjem ostajalo v veliki meri neznano. V članku »Gospodarske razmere pri Slovencih v revolucionarnem letu 1848/49« je *Stane Granda* z analizo pisanja v Bleiweisovih *Novicah* izvedel neke vrste pilotsko raziskavo. Svojo analizo je strnil v oceno, da lahko ob pozornem branju *Novic* razkrijemo gospodarsko ozadje revolucije, kar predstavlja resno spodbudo k nadaljnjemu raziskovanju na tem področju. *Peter Vodopivec* je obdelal protekcionistične nazore ljubljanskega trgovca V. C. Supana. V svojih člankih in publikacijah je Supan zavračal razvoj v smeri liberalizacije gospodarstva in se zavzemal za zaščito domačega gospodarstva in državni intervencionizem. Čeprav je bil Supan v svojih spisih teoretično nekonsekventen, nesistematičen in neoriginalen, je bil po Vodopivčevem mnenju kljub temu eden prvih Slovencev, ki je opozarjal na pomen sistematičnega političnoekonomskega študija ter se zavzemal za večje upoštevanje politične ekonomije kot temeljne državne vede.

Žarko Lazarevič analizira polemiko o dveh različnih konceptih zadružništva, ki se je razvila leta 1907 ob 70-letnici Mihaela Vošnjaka med Svetoslavom Premrovom kot zastopnikom katoliško usmerjene Zadrुžne zveze in liberalno usmerjenim Ivanom Lapajnetom v časopisu *Zadruga* in konkurenčnemu *Narodnemu gospodarju*. Avtor ugotavlja, da so tako pristaši Vošnjakovih oz. Schulze-Delitzschevih načel kot tudi Raiffeissovih imeli povsem enake namene, in sicer okrepiti ekonomske podlage drobno-gospodarskega sektorja. Razlike so nastopale samo pri razvrščanju poudarkov zadružnega delovanja. *Miroslav Stiplovšek* obravnava prizadevanja samouprav ljubljanske in mariborske oblasti za gospodarski in socialni napredek Slovenije jeseni 1927. Avtor ugotavlja, da sta si obe slovenski samoupravi po vztrajnih prizadevanjih uspeli ustvariti pogoje za uspešno izvajanje večine svojih pristojnosti. S proračunom za leto 1928 so njuni organi v primerjavi z dotedanjim stanjem sredstva usmerili zlasti na področje zdravstva, cestnega prometa in regulacije rek, med gospodarskimi panogami pa zlasti na področje kmetijstva. Nekaj sredstev je bilo namenjenih tudi šolstvu in sociali. Stiplovšek ugotavlja, da se je materialni položaj ustanov, ki sta jih prevzeli oblasti, v letu 1928 bistveno izboljšal. Po njegovem mnenju je bil obstoj ljubljanskega in mariborskega oblastva v kratkem času delovanja do uvedbe kraljeve diktature leta 1929 velikega pomena za socialnoekonomski in kulturni napredek Slovencev.

V naslednjem sklopu so zbrani prispevki, ki imajo težišče na politični in populacijski zgodovini od srede 19. stoletja do druge svetovne vojne. *Janko Pleterški* predstavi manj znano brošuro Petra Kozlerja *Program leveice avstrijskega državnega zbora glede Slovenske in Italijanske Avstrije*, ki jo je Kozler najbrž objavil januarja 1849. Brošura je nastala kot replika na program Ludwiga Löhnerja o federalizaciji Avstrije in so jo do sedaj ocenjevali kot polemično. Pleterški ugotavlja, da je ta oznaka za brošuro napačna, saj se Kozler v bistvenih točkah strinja z Löhnerjem. Brošura je hkrati tudi prva samostojna publikacija, ki natančneje opiše meje zedinjene Slovenije in je v tem smislu predhodnik Kozlerjevega zemljevida. *Vasilij Melik* obravnava v svojem prispevku deželne poslance kmečke kurije na Gorenjskem med leti 1861 in 1895. Avtor je predstavil volilni sistem v deželni zbor in število posameznih poslancev po kurijah in volilnih enotah. Vseh sedemnajst gorenjskih poslancev kmečke kurije je predstavljenih še s kratkim življenjepisom. Nekaj zanimivosti o slovensko-češkem sodelovanju v drugi polovici 19. stoletja in v začetku 20. stoletja je nanizala *Eva Holz*. Na osnovi statističnega popisa iz let 1880 in 1900 predstavi številčno stanje Čehov po večjih mestih in okrajnih glavarstvih na Kranjskem in slovenskem Štajerskem. Ugotavlja, da so bili po socialni strukturi Čehi večinoma državni uradniki in izobraženci. Sleddnji so imeli velik vpliv na kulturno, zlasti glasbeno področje in nekaj najpomembnejših avtorica tudi predstavi.

Irena Gantar Godina obravnava pravna pogajanja, ki jih je med Nemci in Mladočehi marca 1898 sklical tedanji avstrijski ministrski predsednik Thun-Hohenstein in odmeve nanje med Slovenci. Avtorica se zlasti posveti reakciji med slovenskimi politiki, ki so pogajanja zavračali, saj so bili iz njih izključeni, čeprav so za slovenske dežele postavljali podobne zahteve kot Čehi. Zlasti v katoliškem taboru so Mladočehom očitali njihovo »sebičnost«, s čimer so pogajanja postavila na resno preizkušnjo tudi idejo slovanske vzajemnosti. Na podlagi okrajnih poročil o izseljevanju iz Kranjske med leti 1892 in 1913 je *Marjan Dmrovšek* analiziral problematiko zapuščanja domovine. Izseljenišтво analizira po številu izseljencev, po smeri in trajnosti izselitve, po vzrokih izselitve, po spolu, stanu in starosti, poklicni sestavi in odnosu izseljencev do posesti. Po avtorjevem mnenju nam ob pritegnitvi vseh ostalih virov okrajna poročila omogočajo raziskovanje specifičnosti posameznih regij ali kraja glede izseljevanja. Hkrati s tem Dmrovšek poudarja potrebo tudi po analizi izselitvenih poročil iz ostalih slovenskih dežel. O socialdemokratskem tisku v slovenščini in njegovem vplivu na delavsko izobrazbo piše *Franc Rozman*. Ugotavlja, da se je delavsko časopisje stalno srečevalo s finančnimi težavami. Zaradi večjezičnosti delavstva in s tem povezane konkurence nemških in italijanskih časopisov je slovensko časopisje izhajalo v majhnih nakladah. Kljub temu je po avtorjevem mnenju delavski tisk v slovenščini dosegal nivo glavnih meščanskih dnevnikov in jih v določenih trenutkih na posameznih področjih tudi presegal.

France Kresal obravnava položaj invalidov prve svetovne vojne v okviru jugoslovanske socialne zaščite. V ospredju njegovega zanimanja je predvsem socialnopolitični in materialni položaj invalidov, vdov ter njihovih družinskih članov. Avtor ugotavlja, da je bil materialni položaj vojnih invalidov in družin padlih vojakov kljub prejetemu nadomestilu in drugih z zakonom zagotovljenih oblik zaščite in pomoči zelo slab. Položaj se je po nastopu invalidnosti in izgubi hranitelja še poslabšal. *Anka Vidovič Miklavčič* je predstavila delovanje Slovenskega juga – kluba študentov Jugoslovanske radikalne zajednice. Podružnica tega kluba je bila na ljubljanski univerzi ustanovljena leta 1936, verjetno že kmalu po ustanovitvi centrale v Beogradu. Štela je 64 članov, med katerimi jih je bilo precej iz ostalih delov kraljevine. Avtorica ugotavlja, da bil klub že od začetka brez pravega političnega zaledja in bil zato bolj ali manj potisnjen na stranski tir. V prispevku »Pogovori med Ljudevitom Pivkom in Cesarejem Pettorellijem Lalatto o politiki« primerja *Branko Marušič* spomine obeh akterjev na medsebojno srečevanje v Carzanu poleti leta 1917, ko je Pivko kot avstrijski častnik sporočal italijanski strani podatke o stanju avstrijske vojske na fronti na Tirolskem. Pivkove informacije so bile osnova za italijanski poskus preboja fronte, ki se je zaradi njihove neodločnosti končal z neuspehom.

Ciano-Stojadinovičev sporazum in njegove posledice za slovensko in hrvaško manjšino v Juljski krajini je pod drobnogled vzela *Milica Kacin Wohinz*. Čeprav dogovor o manjšini ni bil vnesen v tekst sporazuma, se je Italija obvezala, da bo sprejela določene ukrepe v korist Slovencev in Hrvatov. Avtorica ugotavlja, da je manjšina od sporazuma imela le malo koristi. Nekatere koncesije so bile dosežene že med pogajanjmi od leta 1935 naprej. Edina vredna koncesija primorskim Slovencem je bila amnestija političnih zapornikov, pa še ta ni bila izvedena v celoti. *Tone Ferenc* je predstavil priprave in rezultate štetja prebivalstva Ljubljanske in Reške pokrajine, ki so ga julija leta

1941 izvedle italijanske okupacijske oblasti. V članku so tabelarično prikazani rezultati štetja glede na število, narodnost in veroizpoved prebivalcev. Avtor je s pomočjo gradiva, ohranjenega v Arhivu Republike Slovenije in na Statističnem uradu RS, pripravil pregled po tedanjih občinah in okrajih. Podatki so dopolnjeni tudi s podatki tistega dela Slovenije, ki je bil v čabarskem okraju zunaj meja Dravske banovine oz. Ljubljanske pokrajine. *Bojan Godeša* je skušal v svojem prispevku na osnovi dokumentov ugotoviti, kakšno vlogo je italijanski okupator pripisoval Ljubljani pri začetni odporniški dejavnosti leta 1941. Ugotavlja, da se je italijanska okupacijska oblast v svojih analizah zelo dobro zavedala, da je bila Ljubljana dejanski center odpora. Po italijanskem mnenju naj bi bila vodilna glava organizacije Ljubljanske univerze. Italijani so se zavedali tudi vpliva Ljubljane na podeželje, zato so svoje ideje o ločitvi mesta od okolice, s čimer so si obetali tudi popoln kolaps odpora, uresničili februarja 1942 z obžičenjem Ljubljane.

Najbolj heterogen je zadnji sklop prispevkov, ki se ukvarjajo s tematiko šolstva in izobraževanja ter teorije historiografije in filozofije. Na podlagi matrik *Alojz Cindrič* v vzorčni raziskavi ugotavlja zastopanost študentov s Kranjske na univerzah na Dunaju, v Gradcu in Sieni v obdobju med leti 1585 in 1715. Skupaj je ugotovil 3115 Kranjskih študentov, ki so se v 17. stoletju večinoma odločali za študij na graški univerzi (70%), v Sieni pa komaj 2%, zlasti tisti, kot domneva avtor, ki so se posvetili študiju medicine in prava. Avtor nadalje analizira vpisane po imenih, po socialnem izvoru in po vrsti študija. Zlasti pri slednjih dveh kategorijah analizo ovira znaten delež študentov, pri katerih ni navedenih natančnih podatkov. Načrte francoskih oblasti v času Ilirije, da v Ljubljani ustanovijo univerzo, je pod drobnogled vzel *Janez Šumrada*. Zlasti se je osredotočil na problematiko in pomen t.i. centralnih šol, ki so v praksi imele visokošolski nivo, in na prizadevanja grofa Rafaela Zellija za popoln univerzitetni študij. Zelli je celo izdelal »Pravilnik za fakultete akademije Ilirskih provinc,« v katerem je bilo za akademijo s sedežem v Ljubljani predvidenih 5 fakultet (filozofska, tehnična, teološka, pravna in medicinska), ki bi imele pravico podeljevati diplome, magisterije in doktorate. Predvsem zaradi zaviranja v Parizu načrt ni bil nikoli uresničen. Šumrada je v prilogi objavil tudi celoten tekst osnutka Zellijevih pravil.

Bojan Čas predstavlja v svojem prispevku zgodovinarja in sociologa Guglielma Ferrero, ki je ustvarjal konec prejšnjega in v prvi polovici tega stoletja. Njegova misel je bila usmerjena zlasti na moralno in ideološko krizo Evrope na prelomu stoletij. Avtor poda analizo in razvoj Ferrerove misli v njegovih različnih spisih. Po njegovem mnenju so bila Ferrerova dela enotna in zaključena znotraj svojih zgodovinskih, filozofskih in socioloških osnov, problemov se je loteval interdisciplinarno. Spodbudo za svoj prispevek, v katerem se v podnaslovu sprašuje, kaj imajo skupnega jezik, ekonomija in ljubezen, je *Oto Luthar* dobil pri branju zadnje knjige ameriške medievistke Gabrielle Spiegel z naslovom »Preteklost kot tekst.« Na zgornje vprašanje odgovarja Spiegelova, ki meni da jih, podobno kot zgodovino, družijo predvsem ena lastnost; odlično se obnesejo v praksi, v teoriji pa jih nikakor ni mogoče do konca opredeliti. Luthar skuša v svojem prispevku povzeti temeljne značilnosti modernega anglo-ameriškega diskurza o zgodovini, zlasti pa prispevek Spiegelove v njem. Pri ocenjevanju pomena njenega deleža avtor navaja navdušujoča mnenja, ki Spiegelovo predstavljajo kot enega izmed viškov historiografske teorije v zadnjih tridesetih letih. Njena t.i. srednja pot in teze, da je instrumentalna raba jezika sposobna posredovati pozitivno vedenje o preteklosti, predstavljajo pravo osvežitev po daljšem obdobju radikalnega relativizma in kažejo, kot Luthar povzema Lawrence Stona, izhod iz vedno ožje pasti, v kateri so se znašli zgodovinarji sami. *Gabrielle Spiegel* sodeluje v zborniku tudi z lastnim prispevkom. Skupaj s *Paulom Freedmanom* skušata predočiti spreminjanje pogledov na srednji vek v dvajsetem stoletju v Ameriki. Zlasti ju zanima nedavni prepoved zanimanja ameriških zgodovinarjev za nenavadno in skrajno pri oblikah verovanja in vedenja, ki jih zdaj dojemajo kot značilne za srednjeveško civilizacijo.

Irene Portis Winner poda v svojem prispevku pregled semiotike kulture od 1930 do srede 1970. Najprej definira področje semiotike kulture, predstavi Saussureja in Peircea, nadaljuje s praškim lingvističnim krogom in končuje z nekaterimi osnovnimi in sodobnimi teorijami s tega področja. *Cvetka Toth* v prispevku z naslovom »Materialistična zarez skozi celoten svet« predstavi prizadevanja nemškega filozofa Theodorja W. Adorna za nov in spremenjen pojem dialektike. Avtorica je mnenja, da so v sodobni filozofiji Adornova razmišljanja o dialektiki zelo resen poskus ne samo rehabilitirati ta pojem, ampak mu povrniti tudi tisto veljavo, ki jo je nekoč že imel.

Pričujoči zbornik je verjetno najlepše darilo, ki ga je slavljencu lahko podarila zgodovinska stroka. Večina člankov je tematsko inovativna in kvalitetna. Nekateri sintetizirajo posamezno

problematiko, nekateri odpirajo nove probleme, drugi spet predstavljajo izhodišče in spodbudo za nadaljnje raziskave. Vse to zborniku zagotavlja, da ga bodo strokovnjaki še večkrat jemali v roke. Kot tak je vsekakor velika spodbuda ne samo za zgodovino, ampak tudi za druge humanistične stroke. Svoj delo je odlično opravila tudi urednica in kvalitetno vsebino spravila tudi v kvalitetno obliko. Nekatere tiskarske napake celotnega pozitivnega vtisa ne pokvarijo. Vsebina zbornika potrjuje Gestrinovo misel, da lahko reče, da se iz zgodovine ne da ničesar naučiti, samo tisti, ki zgodovine ne pozna.

Janez Mlinar

Annales 10 in 11/97 (Letnik VII.). Anali za istrske in mediteranske študije – Annali di Studi istriani e mediterranei. Koper : Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, 1997. 390 + 306 strani.

»Pred sabo imamo že 10. številko Analov za istrske in mediteranske študije, kar samo po sebi vabi k razmišljanju o vlogi in poslanstvu, ki jo ima ta revija v našem prostoru. Od samega začetka je šlo za ambiciozen projekt, ki je težil k oblikovanju znanstvene, visoko kvalificirane tribune, ki naj bi zapolnila s svojim intelektualnim sporočilom že dolgo opazno vrzel. Ob listanju pričujoče številke, ki v okviru več tematskih sklopov obravnava širok spekter družboslovnih in humanističnih tem, še enkrat lahko upravičeno rečemo, da se je načrt izkazal kot uspešen, saj so Anali kmalu dobili potreben kvaliteten zagon. S tem so dokazali, da se okoli njih zbira mlada, inteligentna generacija, ki se zmore izraziti s svojo specifično govorico in ustvarjalno sodelovati pri oblikovanju naše sedanjosti in bodočnosti. Poseben prepoznaven znak Analov za istrske in mediteranske študije je njihova multi-in interdisciplinarnost, ki teži k prepletanju humanističnih in naravoslovnih tematik. Gre za načrtno programsko izbiro, zasidrano v prepričanju, da je treba v sodobnem svetu, kolikor je mogoče, premostiti klasične pregrade med raznimi znanstvenimi smermi in težiti k tisti celovitosti, o kateri je rekel Goethe, da je edina možnost nepristranskih in resničnih spoznanj. V tem smislu Anali zajemajo v ris svojega obzora celoten geografski prostor ob severnem Jadranu in se soočajo z njegovimi kulturnimi, zgodovinskimi in naravoslovnimi značilnostmi v želji, da bi razumeli, kako človek spreminja in si prilagaja ambient, v katerem živi,« je poudaril profesor Jože Pirjevec v uvodniku jubilejne številke.

Obsežni sedmi letnik Analov (696 strani velikega formata) je izšel, tako kot predhodni trije, v dveh številkah: *Series historia et sociologia* 4 (10. št.) in *Series historia naturalis* 4 (11. št.).

Tokratno humanistično-družboslovno številko zaznamujejo naslednji tematski sklopi: *arheološke študije, krstilnica sv. Janeza Krstnika – rotunda Karmelske Matere božje v Kopru, gospodarsko-zgodovinske študije, migracije, regionalna polifonija, Jadranske etimologije*.

Prvi tematski sklop sestavlja šest arheoloških študij. V prvi, *Impresso keramika iz jame Pejca v Lašči pri Nabrežini* (Vlaška jama, Caverna del Pettiroso), avtor Anton Velušček meni, da zelo redke in tudi vprašljive najdbe starejše neolitike kulture na tem območju govore, da moramo lokalni začetek neolitika povezovati šele z nastopom srednjega neolitika v Dalmaciji. Predrag Novaković in Helene Simoni v študiji *Arheologija kraških dolin* ugotavljata, da je način življenja, ki je stoletja zahteval nenehno vzdrževanje kakovosti naravnih virov, ustvaril specifično kulturno krajino Krasa, ki jo sestavljajo gručasta vaška naselja, poljski zidovi, groblje otrebljenega kamenja, terase, kali in nenazadnje tudi »delane« vrtače. V tretjem prispevku Branko Mušič povzema rezultate *magnetnih merenj v kraških vrtačah* pri Avberju in Krepljah. Tom Levanič, Katarina Čufar, Jernej Hudolin in Beta Benko-Mächtig so raziskali *ostrešje cerkve Sv. Jurija v Piranu*, ki je narejeno iz macesnovine z jelovimi ojačitvami nekaterih veznih tramov; datirali so tri gradbene faze, dve macesnovi (1262, 1594) in eno jelovo (1878), macesnovina naj bi izvirala iz SV Italije, jelovina pa iz Slovenije. V prispevku Katje Oven, Elise Possenti in Mateja Župančiča je predstavljen *fotogrametrični postopek* na primeru stare fotografije zgodnjersrednjeveških nakitnih predmetov, ki so danes izgubljeni. V zadnjem »arheološkem« prispevku avtorica Brigitta Mader na podlagi arhivskega gradiva osvetljuje *sodno zadevo* (finančne nepravilnosti obračuna stroškov izkopavanja in utaja arheoloških najdb) v zvezi z izkopavanji v *Mušji jami pri Danah v letih 1911–1914*.